

Buda Ferenc

Rendkeresés

– Jegyzetlapjaimból –

Massimo-Livi Bacci: A világ népességének rövid története című kitűnő könyvét olvasgatom. Jó néhány fontos ténytet tudatosít. Egyebek közt azt, hogy a felfedezések-gyarmatosítások korábban a behurcolt fertőző betegségek – himlő, kanyaró, tuberkulózis stb. – a felfedezettek-gyarmatosítottak körében ellenálló képességük hiánya folytán legalább akkora, sőt esetenként még nagyobb pusztítást vittek végbe, mint a kíméletlen fegyveres erőszak. Megállapításait a jeles szerző táblázatokkal, számszerű adatok tucatjaival szemlélteti, ill. támasztja alá.

Mindezt – teszem hozzá – kiegészíti és tetézi azóta is az alkohol romboló hatása, továbbá a hagyományos, jól kipróbált s évszázadok során bejáratott létfenntartó tevékenységek feltételeinek megvonása, ellehetetlenítése. Ez utóbbi folyamat számos helyen már jó ideje visszavonhatatlanul befejeződött, másutt viszont még ma is tart. A döntéshozóknak s a döntések végrehajtóinak ma sem igen okoz gyötrő fejfájást, hogy az ipari civilizáció – szifilizáció? – térhódítása milyen vonásokat töröl le a Föld arcáról, s hogy – egyebek közt – Szibéria s a dél-amerikai esőerdők élősködő életmódra kényszerített őslakosainak csak az emléke marad; hisz ha néhány egyed túl is éli a 20–21. századdal való találkozást, e töredéknépek hagyatéka már csupán egyre haloványabb gényvonalakban, kromoszómafosztlányokban öröklődik tovább, nyelvük és kultúrájuk azonban véglegesen és teljesen odavész.

Úgyszintén M-L. Bacci könyve nyomán: a természeti népek társadalmában a létfenntartást szolgáló mindennapi tevékenység mégoly fárasztó, idő- és energiaigényes volta ellenére sem volt nyűg, hanem *életforma*. Rugalmasan alkalmazkodó rendje, változatosan összetett jellege folytán nem vált olyan végletesen, lélekpusztítóan egyhangúvá, mint pl. a futószalag mellett dolgozó munkás napi nyolc órája. A halászt, vadászt, a gyűjtögetőt nem szorították szögekkel kivert kalodába percpontos határidők.

Kár volna a hamis eszményítés hibájába esni, de nem vagyok benne biztos: mai életszínvonalunk – ha a fogyasztás és a szolgáltatások mértékén s minőségén túl egyéb tényezők, s főleg a megfizetett árait is számításba vesszük – vajon annyival magasabb-é távoli elődeinknél, mint gondoljuk?

*

(Betelt az előző – piros fedelű – jegyzetfüzetem. Kinyitom a következőt: ezt a barnát. Előttem újra üresség.)

*

Szombat van. Tegnap levél érkezett a fővárosban megjelenő folyóirattól: „Milyen verset, prózát, esszét stb. írnál 2010-ben?” Utána 4 pontba szedve a kérdés optimista voltának indoklása. Végül még egy kérdés: „Amennyiben nem írsz, nem küldesz 2010-es verset, prózát, esszét stb., fogalmazd meg ennek okát, válaszként az eredeti kérdésekre.”

Hát érdekes. Némi morfondírozást követően rövid válaszlevélben rámutatok a feladat képtelenségére.

Aztán hirtelen ötlettől sarkallva nekilátok a versnek.

Este 11 előtt 8 perccel a vers kész. Hétfőn majd a levéllel együtt borítékba rakom s elküldöm.

(Most ugorjunk előre 9 hónapocskáat. A folyóirattól azóta sincs semmi válasz. Se bú, se bá. A posta megbízhatóságát ismerve az is lehetséges, hogy meg sem kapták küldeményemet. Nincs kedvem s időm utánajárni – legközelebb majd elviszem személyesen, ha lesz mit. Szóban forgó versemet – természetesen az értelmelvesztett kísérő levél nélkül – Veránkán odaadom Fekete Vincének, a *Székelyföldre*. Le is hozzák hamarosan. Hogy itthon is maradjon valami nyoma, most ideillesztettem e bekezdések laza sorába, mint egymással hol többé, hol kevésbé összefüggő tünődéseim egyikét:)

Jön a jövő

„Jön a darázs, jön...” stb.

József Attila

*Jön a jövő, jön, megszagol, –
kórót a koplaló számár.
Török a kóró, nem hajol.
Nyár lett a tél. Tél lesz a nyár?*

*Mi pillog messzi az úton?
Talán elérem reggelig.
Homály vagy hályog? Nem tudom –
valami rámereszkeedik,*

*s érzem: a gőgös gépfolyam
bűzölve, bőszen mint robog.
Ó, te sosemvolt szép lovam
s ti gömbölyű, lágy citromok!*

*És jobbfelől meg balfelől
remény riszál, szép rosszleány.
Tavam kiszárad. Fám kidől.
Emelkedik az óceán.*

*

Ellátogattam Pusztavacsra, rövid – mindössze hét évig tartó – pedagógusi pályafutásom első állomáshelyére. Hajdani tanítványok hívtak meg osztálytalálkozójukra. Negyven éve, amidőn odakerültünk ebbe az addig sosem hallott nevű kis faluba, én az ötödik osztályt kaptam kézhez. Jelenlegi meghívóim akkor hededikesek voltak. A következő tanév végeztével aztán egyszerre hagytuk el az iskolát: közülük néhányan dolgozni szegődtek, többségük továbbtanult, mi pedig: a feleségem, én és másfél gyermekünk, Heltai Nándor invitálására Kecskemét városába települtünk.

Különös élmény volt annyi év után újra látni az egykori kamaszfiúkat, süldő-lányokat. Néhányuk már unokákkal büszkélkedett, s bizony: nem múlt el nyomtalanul az idő fölöttük sem. Nemcsak előbbrejutásról, gyarapodásról számoltak be, de bajokról, bánatokról, tragédiákról is.

Megsimogatta s egyben megsajdította szívemet ez a találkozás.

*

Itt vesztegelek a nemrég vásárolt öreg Opel vezetőülésén a kecskeméti TESCO előtti parkolóban. A fölöttünk vonuló-hadakozó hidegfront dülja az agyamat. Feleségem az imént beugrott körülnézni az áruházba. Kissé zokon vette, hogy nem tartottam vele, ennek hangot is adott, de nekem minden ízem tiltakozik ellene, hogy ebbe az idehevenyészett ronda nagy építményébe bármi céllal vagy cél nélkül behatoljak. Ülök hát mogorván a volán mögött. Derül-borul, szél fúj, rázza a parkolóban sorba ültetett csenevész facsemetéket. Van, amelyik nemcsak csenevész – csonka is: valakinek úgy hozta úri kedve, hogy rajta próbálja ki erejét. Az irdatlan épület távoli túlsó szeglete fölött szálldosó varjakra téved a tekintetem: a széllel szembefordulva csaknem egy helyben lifteznek föl-le, olykor meg egyet kanyarodva nekilódulnak szél iránt, hogy aztán újra visszaszárnyalva előző helyzetükbe folytassák a megunthatatlan, csoportos hinta-palintát. Letekerem a szélvédőt, a levegőbe szimatolok. Hűvös van odakint, most már igazi őszi.

Holnapután indulnánk Erdélybe a fiúkkal, nekem azonban utazás helyett most majd temetésre kell mennem: leendő nászasszonyunk közlekedési baleset áldozata lett. *Ott* fogjuk először látni – meghalt, mielőtt még találkozhattunk volna.

*

(Buszon, Pest felé)

Az autópálya-lejáró s az országút szorításában veszteglő magányos, elhagyott tanyaépület. Még áll, a teteje is egyben, ám a tűzfal háromszög alakú oromzatát lezáró függőleges karók közeiből kimállott, kihullott a sártapasztás, a réseken át végigláttni az üres padláson. Körülötte a parlagföldet a fakó gizgaz is csak gyér foltokban lepi: látszik, hogy nem műveli senki már évek óta, hisz a rendszere-sen megforgatott talajból még a gyom is gazdagabban sarjad. Lehangelő, szív-szorító látvány: akár egy szabad ég alatt kimúlt s otthagyt nagy állat teteme, amelyről lassan lefoszlik a szőr meg az irha, leenyészik a hús, s napról napra mind leplezetlenebbül előtűnedeznek a teremtés éktelen, élettelen emlékei: a csontok.

(Még mindig a buszon.)

Szemét mindenfelé az országban, főleg az utak mentén. Szemétország. Szemétrégiók. Szemét, szemét a lehető legváltozatosabb összetételben, ám az uralkodó jelleg meghatározói a foszladozó, az emésztő időnek mégis makacsul ellenálló, szinte elpusztíthatatlan fóliamaradványok. Eső után vagyunk, így hát most ideiglenesen egy helyben megtapadva éktelenkednek az 50-es országutat szegélyező fasorok oltalma alatt s az akácligetek tisztásain, de száraz időben – s erre felé ez a gyakoribb – vígan lobogtatva ide-oda hempergeti őket a szél az erre járók gyönyörűségére.

Sopánkodunk, hogy odavész az ország?

Hát ki a gazdája? Hol a gazdája?

A ház-csontváz párhuzama kapcsán fejlődésszemléletünk csalóka voltáról. Hajlamosak vagyunk rá, hogy az élőlények kialakulását is az emberi alkotások analógiájára képzeljük el: legelőbb a csontok, a támaszul szolgáló szilárd vázrendszer, majd arra reá az izmok, inak, idegek, zsigerek s egyéb lágyrészek, végül az egésze a külső hámtakaró s annak szaru- vagy kitinképletei. Csakhogy az élő szervezetek – növények és állatok, ez utóbbiak sorában gerinctelenek és gerincesek – létrejötte és kifejlődése merőben másféle rendhez igazodik, másféle elv szerint működik: a keringés, az anyagcsere s az irányítás szerveihez képest a vázrendszer csak másodlagosan alakul ki, megszilárdulása pedig még többet várat magára.

Vajon nem elgondolkodtató: egy vers létrejötte – holott emberi alkotás – gyakorta hasonló módon megy végbe, nagyjából még a dolgok sorrendje is azonos: legelőbb egy aprócska, látszatra jelentéktelen ötlet, parányi vers-csíra, egy *szózygóta*, amely kezdeti alakjában szinte egyáltalán nem, vagy csak alig emlékeztet a majdani kész műre, kedvező külső és belső feltételek megléte esetén azonban osztódásnak, majd sarjadásnak indul, egyik pillanatról a másikra lüktetni kezd, végül kialakul – jó esetben ép, működőképés – szerv- és vázrendszere.

*

„Az óra lüktet lassú percegéssel.”

Az a közömbös, szelíden könyörtelen, szívós célratörés, ahogy az óra pontosan kimért tiktakolása fölszeleteli egyenlő darabokra az időt, a csendet, a végtelenség egy átfogható szakaszát; a gépies, változatlan egyhangúság – avagy egyhangú változatlanúság: mindegy –, amely egyedüli lényege, hisz ráosztott szerepét csak így töltheti be tökéletesen.

A légzés, a szívdobogás, a szárnyak s kopoltyúfedők táru-ló-záru-ló mozgás-sora a látszat ellenére sem tartozik ebbe a kategóriába. Üteme, irama függ fajtól, egyedtől, erő kifejtéstől, izgalmi vagy nyugalmi állapottól. Az élő anyag lüktetése lényegét s minőségét tekintve más, mint az óraketyegés. Az órának nincs egyéb dolga, mint hogy mérje, kimérje az időt. Egy kovamoszat s egy nyírfa, a kolibri meg a kék bálna, Paavo Nurmi és – mondjuk – Vörösmarty Mihály viszont részint alkalmazkodik hozzá, másfelől viszont a maga képére is igazítja.

Hát ez a különbség.

*

Péntek, október 17. Deák Ferenc (1803) és Júlia lányunk (1959) születésnapja. A 200 éve született Deákra: a Haza bölcsére emlékezik az ország. (Legalábbis itt-ott megpróbálják emlékeztetni reá.) Nagy nehezen nekünk is sikerül a működni csak vonakodva hajlandó mobiltelefon igénybevételével megköszöntünk elsőszülött lányunkat.

Az ő pöttömkori mondásait még manapság is gyakrabban idézgetjük, mint ön-jelölt politikusaink a Deákeit. (Pedig megtehetnék: hátha fogna rajtuk valamelyest.)

*

Levél érkezik valamely lesbikus szervezettől egy iskola igazgatójához. (Nem ő az egyetlen címzett.) A szervezet képviselője – megbízottja, munkatársa – felvilágosítást kíván tartani a tanulóknak. Kéri az igazgatót: továbbítsa ajánlatukat az osztályfőnököknek, hogy egyeztetés után osztályfőnöki órát vehessenek igénybe e célra.

Az igazgató – a diszkrimináció ódiomával is okkal számolva – akként dönt, hogy inkább elszalasztja a kínálózó lehetőséget, s nem szól az osztályfőnököknek.

Az ajánlat ugyanis nem kötelező.

Még nem.

*

Holnap október 23. Negyvenhét esztendeje ilyentájt ültem föl este a Nyugati-ból hazafelé tartó éjszakai személyvonatra, hogy aztán másnap délelőtt a debreceni egyetem előtti téren valami egészen más fogadjon, mint amire akár leg-merészebb álmaimban is számítottam volna. Addigi életem csúcса s egyben víz-választója volt az a huszonharmadikával kezdődő másfél hét.

Vajon megrajzolható lesz-e valaha is 56 teljes és hiteles képe? Alig hiszem. Ötvenhatból – legalábbis megközelítőleg – annyi van, ahányan átérték. Ahányan átérték. A résztvevők, a szemtanúk viszont lassacskán elfogynak, kikopnak az élők sorából, s hamarosan bekövetkezik az időnek azon állapota, amikor már nem lesz kitől megtudakolni: hogy volt, mint is volt? S az események részletrajzolatai – amelyekből az egész összeállhat – végképp eltűnnek, kihúynak, s így vizsgálhatatlanná válnak a történetekre s az azok tanulságaira kíváncsi utókor számára.

Egyébként nem vagyok biztos benne, hogy az évről évre vénülő s fogyatkozó ötvenhatosokon, továbbá az e tárgykörre szakosodott történészeken kívül érdekel-e mélyebben még másokat is ez az egész.

S még valami. Fájdalmas, s éppen ezért nehéz kimondani, elhallgatni azonban lehetetlen: ha – tegyük fel – a felkelés, a forradalom győzelemre jut (pontosabban szólva: nem tiporja el a fegyveres túlerő), féltő, hogy az immár szinte megszokott gyakorlat szerint mi magunk esünk egymásnak. Ez a nép csak ideig óráig, kivételes helyzetekben hajlandó az összefogásra. Akkor, ha kell, még csodákra is képes. A hétköznapok beálltával azonban ismét előütköznek s felülkerekednek taszítóan utálatos jellemvonásai: az irigység, a széthúzás, az ostoba vagy szándékos értetlenségből fakadó ádáz rosszindulat.

Mint már annyiszor, magamban emlékezem hát ezúttal is 56-ra, s fájós tagjaimat tapogatva eltűnődöm rajta: milyen régen volt – talán igaz sem volt.

*

Váltsunk hát szót valami egyébről.

A *National Geographic*-ban a madártömeggyilkos amerikai felhőkarcolókról olvasok. A hatalmas üvegfelületen tükröződő fák látványa megtéveszti a madarakat: százával, ezrével repülnek neki a magas épületeknek, többségük el is pusztul vagy megnyomorodik. Az épületek tulajdonosai és fenntartói nem hajlandók változtatni ezen az áldatlan állapoton, holott a korszerű technika már ezt lehetővé tenné.

Nálunk – a mezőgazdasági vegyszerhasználat gyökeres csökkenése óta – a madárpusztulás legfőbb okozói a magasfeszültségű távvezetékek. A különbség: tengerentúl főleg az énekesek, idehaza viszont elsősorban a nappali ragadozók esnek áldozatul. Jó néhány esztendeje Jakabszállás határában magam is láttam egy távvezetékoszlop tövénél halott vércsét. A röptében zsákmányul ejtett cserbogarat még ott szorongatta bal lába karmai közt, ám a gyönyörű sólyomszemek fénye már megtörtén homálylott. Légi vadászat közben repülhetett neki vigyázatlanul az oszlopra kifeszített huzaloknak, s kiterjesztett két szárnya érintésével kettő közt hidat képezvén átütött rajta az áram.

Van-e a Földön az embernél nagyobb kártevő?

*

Seneca elévülhetetlen igazságainak egyike: „Időnk egy részét nyíltan elrabolják, más részét ellopják tőlünk, harmadik része észrevétlenül elfolyik.”

*

(67 éves lettem. Örüljek, ne örüljek ennek? Nem tudom. Apám már két éve, Anyám kis híján három éve halott. S én még élek.)

*

Kecskeméten, a Móricz Zsigmond utcai könyvesboltban böngészgetek. Sok könyv, vegyesen jók a hitványabbakkal. Nem egyet, nem is kettőt azért szívesen látnék a magam könyvespolcán. Kezembe akad egy vaskos kötet: *A magyar költészet antológiája*. Kíváncsian belelapozok: vajon melyik versemet rakták bele? S hányat? Nos, egyet sem. Egyiket sem.

Kimaradtam hát ebből is, mint –

Nem fejezem be a hasonlatot.

*

Töredék kövekből építkezem. Mit is?

Házat? Hidat? Tornyot netán?

Vagy csak egy kutyaólat?

*

(Jó ideje megkezdett *dies irae* versem előrehaladtát egy dallam segíti a végki-fejlethez. Nemrég jutott eszembe, s egy alkalmasnak tetsző címet is elősodort agyam egy homályos zugából: *Össztánc*. Remélem, sikerül hamarosan befejeznem.)

*

Ázsia együttműködő társadalmi s Európa – no meg Amerika – versenytársadalmi. Az előzőek alaptörékvése: *működjék az egész. Az utóbbiaké: ki kit győz le, ki kit előz meg.*

A globális nagy versenyből persze Ázsia sem maradhat ki. Úgy tűnik: egyelőre győzi. Vajon nem épp társadalmainak együttműködő természete révén?

Több mint elgondolkodtató: Kína 4–5 ezer esztendő múltá tekintet vissza. Története, működése azóta is folyamatos.

Ki tudná azt ma megmondani, hogy harminc, ötven, száz év múlva hol lesz a világ közepe – ha lesz még világ: Párizsban, Brüsszelben, New Yorkban – vagy esetleg (miért is ne?) Pekingben?

*

Tegnap Kecskeméten, az MTA Regionális Kutató Intézetében kerekasztal-beszélgetést rendeztek a tanyakérdésről. A gondolatserkentő, értelmes, hasznos együttlét során megtudtam: amidőn az esélyegyenlőségi miniszter asszony előtt megpendítették a tanyán élő emberek sorsát, halmozottan hátrányos helyzetét, ez volt a válasza:

– Miért nem költözködnek faluba vagy városba? Tanyán lakni ma már nem korszerű életforma.

Vajon a miniszter asszonnak csupán a tárcája hiányzik? Egyebe nem?

*

Első, legkorábbi lét-élményem egy kozmikus méretűre növekedett, nyomasztó hiányérzés: Anyám hiánya. Szövődményekkel tetézt vörhennyel kellett a klinikán feküdnie, s minthogy állapotát – ma már tudjuk a baj szabatos nevét: gyógyszerallergia is súlyosbította, hosszú-hosszú ideig – két hét? három hónap? egy egész örökkévalóság? – nem lehettem vele. Kétéves sem voltam még ekkor. Keresztanyámék vettek magukhoz, Anyám távolléte alatt a náluk eltöltött idő eseményei, képei azonban egytől egyig kiestek, kitöröltek emlékezetemből. Csupán az Ő hiánya égette bele magát agyamba, idegeimbe. A kietlenség, elhagyatottság, elveszettség érzete még sokáig rám-rámtört álmaimban, olykor alak-talanul és megfoghatatlanul, máskor viszont képekben, helyzetekben, jelenetekben megtestesülve: Anyám volt-nincs, s én kétségbeesetten s mind reménytelenből keresem az eleinte még ismerősnek tetsző, ám pillanatról pillanatra megmásuló, elidegenülő házak és sikátorok útvesztőiben. Még 12–13 év múltán, nagyobbacska fiúként is álmodtam néha efféléket, s mindannyiszor szabadító megkönnyebbülés volt visszaébrednem a biztos és biztonságos valóság józan vigaszába.

Régóta nincsenek ilyen álmaim.

Három éve már Anyám sincsen.

*

A szegénység. Ó, a szegénység.

A gátakat, korlátokat szabó, karámok közé rekesztő, leküzdhetetlen akadályokat emelő szegénység.

A kötélnyűg-, a vasbéklyó-, a bilincs-szegénység.

A leplombált-villanyóra-, a kiiktatott-gázvezeték-, az utcasarkon-ott-a-nyomós-kút-szegénység.

A mások levetett, viseltes gönceibe, elnyűtt rongyaiba öltözködő, a mások lefitymálta étket fogyasztó szegénység. A naponta koplaló, a folyton fűtetlen szegénység.

A málló vakolatú, beázott fedelű, huzatos ajtajú szegénység. A hajléka-sincs szegénység.

A fintorogva faképnél hagyott, már a szaga miatt sem szalonképes, az udvarból, előszobából udvariasan kitessekelt vagy gorombán kiűzött szegénység.

Mérgét másokra: a módosabbakra köpködő szegénység.

Dühét tehetetlenül a maga fajtáján kitöltő szegénység.

A háború, elemi csapás, tartós betegség, családi tragédia folytán lecsúszottak kivédhetetlen, megfordíthatatlan elszegényedése. Az eleve erőtleneké, ügyefogyottaké.

Az örökül hagyott s örökül kapott szegénység, amibe beleágyazódtál, s ami beléd ágyazódott, s erősebben, szilárdabban, tartósabban köt, mint az 500-as cement.

A lerázhatatlan, lemoshatatlan, levakarhatatlan szegénység, amit ezernyi horgoskáival hajadba s ruhádba kapaszkodó bojtorján gyanánt, félretaposott cipődre-bakancsodra ragadó agyagos sárkolonc gyanánt hurcolsz magaddal s magadon élethossziglan.

A szegénység terhe. Kínja. Szégyene.

A szegénység örökös hétköznapijai.

A szegénység szívedbe égetett, gyógyíthatatlan emlékei.

Apád szegénysége. Anyádé. Magadé. Fiaidé. Felebarátaidé

Amibe beleszülettél.

Amibe belehalsz.

*

A Rend szigetei a Káoszban: ezeket keressük.

2003 őszén